

# Tunteet – sosiaalityötä harjoittelevan häpeä?

*Hannele Forsberg*

**Nuorille opiskelijoille käytännön harjoittelut ovat tärkeitä ammatti-identiteetin luomisen prosesseja. Niihin sisältyy väistämättä myös tunteita. Sosiaalisen välimatkan ylläpitäminen on kuitenkin tärkeä työssä jaksamisen ja selviämisen keino.**

Useimpien yliopistopohjaisten ihmissuhdeammattien – esimerkiksi lääkärin, opettajan ja sosiaalityöntekijän – koulutukseen sisältyy jonkinlaisia ammattiin tutustuttavia käytännön opetusjaksoja. Nuorille opiskelijoille käytännön harjoittelut<sup>1</sup> ovat tärkeitä ammatti-identiteetin luomisen prosesseja. Näihin prosesseihin sisältyy väistämättä tunteita. Tunteiden merkityksestä ammattiin kasvamisen ja työssäoppimisen prosesseissa on kuitenkin kirjoitettu äärimmäisen vähän. Kirjoituksessani tarkastelen sosiaalityön käytännön opiskelun prosesseja niihin liitettävien tunteiden näkökulmasta. Tarkasteluni on monista syistä tunnustelevaa ja alustavaa. Pyrkimyksenäni onkin ennen kaikkea virittää ja avata keskustelua tärkeästä, mutta lähes tutkimattomasta aiheesta.

Tulevan ammatin käytännön harjoittelu tulee lähelle viime aikoina kehkeytynyttä keskustelua työssäoppimisesta. Työssäoppimisen teemat ovat alkaneet ilahduttavasti saada huomiota osakseen myös tieteen piirissä (ks. esim. Aikuiskasvatuksen teemanumero 4/2000). Työssäoppimista koskevaan keskusteluun tunteet eivät kuitenkaan ole vielä kotiutuneet. Tunteita on vaikea löytää muuten kuin viitteenomaisina myöskään yleisemmin ihmissuhdeammattien käytännöllistä opettelua koskevista tarkasteluista. Joitakin avauksia on silti olemassa. Lääketieteen opiskelijoita tutkittaessa on havaittu, että opiskelijat mieltävät tunteet ammattikäytännön harjoittamisen esteiksi ja lukoiksi. Kanadassa tehdyn tutkimuk-

sen perusteella lääkäri-opiskelijoiden yksi haasteellisimmista tehtävistä vaikuttaa olevan kompetenssin ja itseluottamuksen maskin kehittäminen ja keskittyminen bio-medikaaliseen tietämiseen tunne-elementtien problematisoinnin sijaan. (Haas & Shaffirs 1977, ref. Baker ym. 1996, 174.) Opettajaksi opiskelevien harjoitteluun kytkemiä tunteita tarkastelleiden Alarmon ja Huvilan (1999) pro gradu -tutkielman havainnot ovat samansuuntaisia: Opettajaksi harjoittelu on rooli, johon ei kuulu omien (epävarmuuden) tunteiden julki tuominen. Arlie Hochschildin (1983) sosiologisen tunteiden tutkimuksen klassikkoa, amerikkalaisten lentoemäntien työhön sosiaalistamista ja siihen liittyvää tunnetyötä koskevaa tarkastelua, voi lukea yhtenä aihepiiriä koskevana puheenvuorona. Muun muassa väsymyksen ja ärtymyksen hillitseminen ja hymyilemään oppiminen kuvaavat lentoemäntien tunnetyötä, jota normittavat kaupallisten lentoyhtiöiden asiakastyytyväisyyttä tavoittelevat ja toimintaa raamittavat säännöt (mt.) Juha Varilan (1999) ”Tunteet ja aikuisdidaktiikka” on niitä harvoja tutkimuksia, joissa on tarkastellaan tunteiden merkityksen aikuisten oppimisen prosesseissa. Hän keskittyi tutkimaan merkityksellistä oppimiskokemusta, johon oletti tunteiden olennaisesti kuuluvan, sekä analysoi myönteisten tunteiden, erityisesti ilon, merkitystä oppimisprosessin ja työssä kehittymisen näkökulmasta. Usein tunteet paikannetaan ihmisen sisään, yksilöllisiksi elämyksiksi, aistimuksiksi ja fysiolo-

gisiksi reaktioiksi, joille on ominaista vaistonvaraisuus ja hallitsemattomuus. Yhtä lailla voidaan kuitenkin väittää, että tunteet ovat sosiaalisesti säädeltyjä ja jaettuja, osa sosiaalisia prosesseja, joissa itselle ja sosiaalisille suhteille haetaan tulkintaa ja merkitystä (Parkinson 1996). Lähestyn tunteita tässä yhteydessä jälkimmäisestä lähtökohdasta. Painopiste asettuu tällöin sosiaaliskulttuuristen käytäntöjen ja tunteiden nimeämisen tapojen tarkasteluun osana sosiaalityön käytännön opiskelun kuvauksia. Olen kiinnostunut siitä, mitä uutta lähestymistapa voisi tuoda ihmissuhdetyön oppimisen ymmärtämiseen.

Aineistonani on pieni tapausaineisto, opiskelijaryhmän keskustelu sosiaalityön käytännön opiskelusta ja tunteista. Miellän tämän tunnepuheen sosiaalityön noviisin asemaa koskeviksi kannanotoiksi ja suhtautumistavoiksi. Vaikka esimerkini keskittyy yhteen erityiseen ammattiin, uskon tarkasteluni tarjoavan yleisemminkin ihmissuhdeammatteihin kasvamisen prosesseihin liittyviä virikkeitä. Olen kiinnostunut siitä, miten ja missä yhteydessä tunteet näyttelevät osaansa kun sosiaalityön opiskelijat jäsentävät ensimmäiseen käytännön opintojaksoon liittyviä kenttäkokemuksiaan. Pohdin millaisia itsemäärittelyitä opiskelijat tulevat näin tuottaneeksi noviisiposiitiolleen. Lopuksi mietin, millaisia johtopäätöksiä opiskelijoiden jäsenyyksistä voisi vetää yleisemmin ihmissuhdeammatteihin kasvamisesta.

### **Lähestymistapaa täsmentämässä**

Tutkimuksellinen mielenkiintoni kohdistuu alueelle, jossa ei ole olemassa moniakaan esikuvia. Tunteet yleensä ovat olleet pitkään tieteellisen tutkimuksen marginaalissa eikä tunteita tietääkseni ole juurikaan tutkittu ammatilliseen oppimiseen liittyvänä aiheena. Luonnostelen karkeasti – ja kategorisesti – sitä, miten tunteet ovat olleet tieteellisen mielenkiinnon kohteena ja täsmennän samalla omaa lähestymistapaani.

Vaikka tunteet ovat sisältyneet tieteellisen kiinnostuksen piiriin jo antiikin ajoista lähtien (ks. esim. Sihvola 1999), voi väittää, että maallikkotietämys ja taide ovat olleet länsimaisessa kulttuuripiirissä akateemisia selityksiä keskeisemmässä



Hannele Forsberg

asemassa tunteiden erittelijöinä ja kuvaajina. Yleinen käsitys on ollut, että tunteet eivät kuulu rationaaliseen tieteen maailmaan. Tyypillisempää on ollut välttää tunteita akateemisen tutkimuksen kohteena. Pitkään on uskottu, että tie-de ”tappaa” tai vähintään manipuloi subjektiivisiksi ja herkiksi mielletty tunteet. Tiedettä ja ylipäätään sanallisuuden varassa olevia esityksiä on arvosteltu siitä, että ne eivät kykene tavoittamaan tunteiden syvempiä ulottuvuuksia. Tunteet on nähty viisammaksi jättää tieteen ulkopuolelle. Tunteiden tutkimisen metodologian pohtimiseen ei ole uhrattu resursseja. (James & Gabe 1996, 2–4.)

Silloin kun aiempi tutkimus on kuitenkin tarttunut tunteisiin, se on pääasiallisesti lähestynyt tunteita realistisesta tai naturalistisesta lähtökohdasta. Tällöin tunteita on tutkittu joko tarkastelemalla niitä subjektiivisina, sisäisinä kokemuksina, mihin kieli on nähty suorana kanavana, tai mittaamalla ja havainnoimalla erilaisia tunteiden (fysiologisia ja ihmisen olemukseen liittyviä) ilmauksia. Tyypillisesti tunteet ajatellaan jonkinlaisiksi sisäisiksi yllykkeiksi, jotka jokin tapahtuma herättää. Samalla ne mielletään ihmisen kontrollin ja tahdon ulkopuolisiksi ilmiöiksi. Naturalismissa lähdetään siitä, että rakkauden, pelon, vihan jne. tunteita on luontaisesti ja itsestään selvästi olemassa. Tunteet nähdään hallisevasti esisosiaalisina ja biologisperäisinä. Tunteita uskotaan kyettävän lukemaan esimerkiksi itsetarkkailun avulla tai muiden kasvojen ilmeistä, äänen sävystä ja ruumiin liikkeistä. Onpa jopa identifioitu kasvoilta ja olemuksesta luettavissa olevia kulttuurista riippumattomia perustunteita.

Naturalistisessa lähestymistavassa oletetaan, että tunteet ovat ennen kaikkea yksilöllisiä, joskin niiden ymmärretään vaikuttavan ihmisten väliseen kanssakäymiseen. Valtaosa traditionaalisesta psykologisesta tunteiden tutkimuksesta sijoittuu tälle alueelle; tunteiden tutkimus on ollut psykologian erityisaluetta. (Gergen 1994, 220–222; Parkinson 1996.)

Yksilön tulkinta tunteesta niin, että siinä yhdistyy tilanne- ja henkilökohtainen arvio sekä opitut nimeämisen tavat, korostuvat kognitiivisessa tunteiden tutkimuksen näkökulmassa. Tässä lähestymistavassa tunteita ajatellaan voitavan jossain määrin säädellä ja manipuloida. Tunteessa erotetaan kognitiivinen, tunteen tunnistava, nimeävä ja opittu puoli ja toisaalta affektiivinen, tunteva puoli. Oppimisella ja sosialisatiolla nähdään olevan keskeinen rooli tunteiden nimeämisessä. Kulttuuristen arvojen uskotaan vaikuttavan tunteiden nimeämiseen. Tunteita voidaan tältä pohjalta arvioida niiden sosiaalisen mielekkyyden pohjalta. Mikäli tunteet ovat sosiaalisesti opittuja, ajatellaan, että hankalaksi koettuja tunteita voidaan koettaa myös poisoppia. (esim. Armon-Jones 1986, 41–44.)

Kognitiivisessa tunneteoriasa on yhteisiä piirteitä sosiaalisen konstruktionismin lähestymistavan kanssa, joka on viime vuosina virinnyt monilla eri tieteenaloilla uudenlaisena näkökulmana tunteisiin. Uusi kiinnostus yhdistää esimerkiksi filosofi (esim. Niiniluoto & Räikkä 1996), psykologeja (Crawford et al. 1992; Harré 1986; Harré & Stearns 1995; Harré & Parrot 1996) ja yhteiskuntatieteilijöitä (Gubrium 1992; Gergen 1994; James & Gabe 1996; Miller & de Shazer 1998; Whalen & Zimmerman 1998). Yhteistä on halu tutkia tunteita sosiaalisina ja kulttuurisina konstruktioina. Tunteita ei etsitä yksinomaan ihmisen sisäisestä maailmasta, vaan ne sijoitetaan sosiaaliin käytäntöihin ja ihmisten väliseen vuorovaikutukseen. Sosiaalisesti orientoituneen tunteiden tutkimuksen<sup>2</sup> vilkastumisen on joissakin yhteyksissä ounasteltu kertovan siitä, että länsimaisen kulttuurin tunteensäännöt olisivat muuttumassa: Enää ei olla yksimielisiä siitä, mitä tunteet ovat ja miten niitä tulisi tutkia (Stearns 1995, 38). Universaalien

teorioiden sijaan tutkimus on kiinnostunut kulttuurisista ja paikallisista erityisyyksistä.

Tuore tunnetutkimuksen aalto tarjoaa uusia välineitä myös ihmissuhdeammattien tutkimiseen tunnetyönä. Kirjoitukseni haasteena onkin lähestyä tunteita sosiaalisen konstruktionismin näkökulmasta käsin; ei itsestäänselvyysinä, vaan ihmisten toiminnassa, sosiaalisissa suhteissa, puheeteissa ja muussa merkityksellisessä toiminnassa muotoutuvina ilmiöinä. Tällöin tunteet ovat sosio-kulttuurisia rakennelmia. Ne muotoutuvat sosiaalisessa toiminnassa, tietysti historiallisessa ja kulttuurisessa kontekstissa, joihin liittyvät omat tunnenormistonsa. (esim. Stearns 1995, 41–44; Egerton 1995; Gergen 1994, 222–229; Hochschild 1983.) Keskeisiä ovat tällöin myös kysymykset tunteiden funkoista tutkitussa kontekstissa ja niiden seurauksia tuottava luonne (Stearns 1995, 49–54).

Tunteisiin liitetään usein myös sanaton puoli. Kulttuurit ovat kuitenkin kehittäneet ja kehittävätkin sanoja tunteille. (Stearns 1995, 44.) Oma lähestymistapani tunteiden tutkimiseksi nojaa pääasiassa niiden kielellisesti tartuttavissa olevaan ulottuvuuteen. Tämä ei tarkoita sitä, että sulkin etukäteen pois esimerkiksi sanoja syvemmän kokemuksen tason tai tunteiden ruumillisuuden. Sen sijaan se tarkoittaa sitä, että kiinnitän huomion näihin(kin) puoliin, mikäli ne tulevat puheeksi tutkitussa kontekstissa. Toisin kuin kognitiivisessa lähtökohdassa pyrin kuitenkin samalla ylittämään kategorisen jaon kognitiiviseen ja tuntevaan ulottuvuuteen – toisin sanoen jaon mieleen ja ruumiiseen.

Tunteiden tutkimuksen erilaiset lähestymistavat eivät välttämättä poissulje toisiaan. Tunteiden sosiaalis-kulttuuristen aspektien painottaminen tarkastelussa ei tarkoita tunteiden kognitiivisten, yksilöllisten ja fysiologisten aspektien kieltämistä; kyse on ennen muuta painopiste-eroista ja pyrkimyksestä laajentaa tunteiden tarkastelukulmia.

## Aineisto ja analyysi

Empiirisen aineistoni muodostaa sosiaalityön

opiskelijoiden tutkimusprojektiopintojensa yhteydessä pari vuotta sitten koostama ryhmähaastattelumateriaali. Aineisto muodostuu kahden mies- ja neljän naisopiskelijan sekä kahden naispuolisen haastattelijaa-opiskelijan keskustelusta. Keskustelu kohdennettiin ensimmäistä käytännön opintojaksoa koskeviin kokemuksiin. Haastattelijoilla oli käytössään aiheuuttelo, jonka ohjaamani tutkimusprojektiopintojaan suorittava opiskelijaryhmä oli luonnostellut käyttämällä hyväkseen omia kokemuksiaan ensimmäisestä käytännön opetusjaksosta.

Oma kiinnostukseni aiheeseen on tässä yhteydessä ennen muuta tutkimuksellinen, ja se liittyy laajempaan pienoistutkimusten sarjaan auttamistyöstä ja tunteiden kielestä<sup>3</sup>. Yliopisto-opettajan työssäni en itse työskentele opiskelijoiden käytännön opintoihin liittyvissä opetustehtävissä.

Opiskelijoiden keskustelu purettiin nauhalta tekstiksi sanantarkasti. Aineiston lukutapana on ollut keskittyminen siihen, millaisia merkityksiä opiskelijat antavat puheessaan tunteille ja millaisiin asiayhteyksiin tunteet käytännön opiskelukokemuksista keskusteltaessa liitetään. Ajatuksena on ollut kiinnittää huomio paitsi yksilöiden merkityksenantoon myös kertomisen tavan sosiaaliin piirteisiin. Olen asennoitunut aineistoon käytäntöä opiskelevien sosiaaliyön novisien itsemäärittelyinä, minkä seurauksia mietin. Tulosten esittäminen rakentuu seuraavassa näin muodostuneelle juonelle ja on luonteeltaan kuvailevaa.

### **”Kuka mitäkin tunteilla tarkoittaa”**

Sosiaaliyön käytännön opetusta pohdiskellessaan Jorma Hänninen (1997, 93) kirjoittaa: ”Kenttäkokemus nostaa pintaan tunteita, joilla on ihan oma logiikkansa. Sen vuoksi tunteista ja tunnevaltaisista elämyksistä ja kokemuksista on yritettävä puhua niiden omalla kielellä.” (mt.) Tunteille ei kuitenkaan opiskelijoiden ryhmäkeskustelun perusteella näytä olevan olemassa kiistanonta kieltä. Sen sijaan tunteiden epämääräisyys ja tunneteorioistakin tuttu kiistanalaisuus on keskustelussa läsnä. Kaikki kahdeksan keskuste-

luun osallistunutta opiskelijaa puhuvat kyllä sujuvasti käytännön opiskelusta ja tunteista, mutta osapuolet eivät ole yksimielisiä siitä, mitä tunteet ovat.

Keskustelun ollessa jo loppusuoralla toinen miesopiskelijoista (Mikko) alkaa pohtia, mitä tunteilla oikeastaan tarkoitetaan.

Ei mut ihan oikeesti mä ite koen tunteet semmoseksi et ne liikuttaa ihan mahottomasti. Jos ei liikuta, ni ei oo tunteita - miten sitä nyt selittää? Ja tällä tavalla ku mä suhtaudun tunteisiin, niin jos mä en työpaikalla itke ja huuda niin silloinhan mä en näytä tunteita työssä.

Mikon mielestä tunteet ovat jotakin sellaista, mikä vavisuttaa ihmistä rajusti, jotakin johon liittyy myös fyysinen ulottuvuus ja minkä varmasti huomaa. Mikko pohtii onko hän ”lammas”, ”huonosti työhönsä orientoitunut” tai ”kylmäkiskoinen”, koska hän ei tuntenut, ei ainakaan huomannut tunteensa, sen suurempia tunteita käytännön työssä. Hän muistuttaa Saara Saarelan ohjaaman tunteiden olemuksen tutkimiseen keskittyvän ”Kuningas hidas” -elokuvan keski-ikäistyvää maalaria Taistoa, joka uskoi täpärin tuhonneen itseltään tunteet, kun ei tuntenut niin kuin kuvitteli, että olisi pitänyt tuntea. Mikkoa vaivaa se, että tunteista pitäisi nyt kyetä puhumaan. Toinen keskusteluun osallistuneista miesopiskelijoista (Asko) jakaa Mikon kokemuksen:

ASKO: En mä nyt tiedä onko tunteiden kai-veleminen loppujen lopuks niin järkevää. Jos ei tunnetta jossakin tilanteessa sitte tuu, ni ei siinä kannata ruveta miettimään et miks mä en nyt tällä tavalla tuntenu tai jotain.

MIKKO: Jotenkin tuntuu, et siitäkkin on tullu niinku sellainen muoti-ilmiö, et sitä täytyy niinku joka hommaan tunkea.

ASKO: Tunneäly!

SANNA: No en mä tiiä. Tunteethan on kuitenkin aika keskeisiä sosiaaliyössä. En mä ymmärrä. Musta on ihan hyvä että niitä tutkitaan.

Miehet kipuilevat ”puuttuvia” tunteitaan ja ironisoivat tunnekeskustelun aaltoa. He viittaavat jonkinlaiseen (uuteen) normistoon, jonka pe-

rusteella tunteita tulisi tarkastella vähän kaikenlaisen sosiaalisen toiminnan osana. Samalla he tuottavat itselleen tunteet taka-alalle jättävän rationaalisen toimijan identiteetin. Keskusteluun tulee mukaan Sanna, joka kiittää miesten näkemykset toteamalla tunteiden olevan sosiaalityön elimellinen osa ja siksi tärkeitä tarkasteltaviksi. Sannan itsemäärittelyssä tunteet ja järki muodostavat luontaisen liiton.

Pienen aineiston pohjalta on mahdotonta sanoa, liittyykö tunteiden merkityksellisyuden epäily miessukupuoleen. Yleisestihän naisten väitetään sosiaalistuvan tunneasioihin miehiä herkemmin (ks. esim. Dumcombe & Marsden 1999; Näre 1999). Kysymys voi olla myös ihmistyypistä. Tutkiessaan uhrin, tekijän ja ulkopuolisen sovittelijan kesken tapahtuvaa rikossovittelua ja siihen liittyviä tunteita Jukka-Pekka Takala (1999, 62) havaitsi, että osa sovittelijoista piti tunteiden roolia sovittelussa hyvin keskeisenä ja huomion kiinnittämistä niihin tärkeänä asiana. Toiset suhtautuivat tunteisiin välillisemmin, varsinaisen asian juonteina. Kolmannet arvostelivat tunteiden korostamista sovittelutoiminnan osana, mutta vaikuttivat silti ottavan tunteita toiminnassaan huomioon. (mt.)

Opiskelijoiden tunne-käsitteen pohtimiseen liittyvä episodi on kiinnostava sikäläkin, että miehet, jotka siinä miettivät tunteiden pohtimisen tärkeyttä sosiaalityössä, tulevat kuitenkin koko keskustelussa puhuneeksi ajallisesti ja määrällisesti kaikista eniten itse aiheesta, tunteista.

Opiskelijoiden keskustelua hallitsee kolme asia-yhteyttä, joiden kautta tunteista pääasiallisesti puhutaan. Näitä ovat (1) aloittelevan vasta-alkajan osa eli noviisius, (2) harjoitteluorganisaation tyyppi ja kohdattujen (asiakkaiden) ongelmien järkyttävyyden sekä (3) sosiaalityön ammatillisuus.

## Raskas alkutaival

Väsytys, turhautuminen, epävarmuus ja masennus nimetään kenttäopiskelun alkuvaiheeseen liittyviksi jaetuiksi tunteiksi. Vaikka ensimmäistä käytännön opiskelujaksoa pidetään yleisesti

ottaen antoisana kokemuksena, jota kautta saadaan konkreettista käsitystä tulevasta alasta, sisäänajo erilaisiin organisaatioihin on useimmille raskasta:

MIIA: Siinä oli ihan hirveästi uutta asiaa, mitä tulee rullattua ja mikä pitäs periaatteessa hallita... Tuntu, ettei osannut mitään... Ne ekat asiakastilanteet oli jotenkin aika vaikeita. Itteäkin jännitti sen verran paljon ja se uus tilanne, kun oli epävarma kaikesta, saako sen (asiakkaan asiaan liittyvän) päätöksen aikaan ja vastaavaa.

ESSI: Ja varmaan ittelläkin on se, että pitäs osata jotain.

PÄIVI: Ehkä vähän liikaakin sitten itteltään vaatii siinä, et pitäs heti olla mestari.

ASKO: Ja sitte sen huomaa, että eihän tässä vielä osatakaan mitään. Et se oli alussa raskas kokemus... et mua kyllä suututti omat virheet ja puutteet.

Useimmat puhujat viittaavaat niin itse itselleen asettamiinsa kuin olettamiinsa muiden odotuksiin osaamisestaan. Monet kuitenkin havahtuvat omaan osaamattomuuteen ja tietämättömyyteen uudessa ympäristössä, mikä vie voimia. Myös oman roolin selkiintymättömyys, se mitä opiskelijoilta odotetaan ja mitkä ovat heille kuuluvia työtehtäviä, sanotaan hankaloittaneen olemista. Vasta-alkajan identiteettiin liitetään useimpien opiskelijoiden – miestenkin – kuvauksissa epävarmuuden ja uuvuttavuuden tunteita. Brittiläinen käytännön opettaja Charlotte Clow (1997, 134) kirjoittaa tällaisten tuntemusten kuuluvan väistämättä oppijan rooliin. Määräaikaiseen käytännön jaksoon kuuluu paitsi jonkin uuden alkaminen epävarmuuksineen myös tietyn vaiheen loppumisen kohtaaminen ja siihen liittyvän luopumisen käsittely.

Ratkaisevaa on havahtua huomaamaan opiskelijoiden jaksamisessa se, että kyse on monien jakamasta kokemuksesta, joka jollakin tavalla kuuluu aloittelijan osaan.

Kaikki käy sen saman vaiheen läpi, et se niinkun kuuluu tähän juttuun ja sen ymmärtäminen, että se ei oo minussa ihmisessä se juttu, vaan se liittyy yleensä näiden asioiden oppimiseen.

Myös Hänninen (1997, 90) vahvistaa tällaisten kokemusten jaetun luonteen kirjoittamalla: ”Jokainen asiakastyötä tehnyt tietää, että noviisitai-paleen alkumetreillä... riittää asioimaan tulleele kansalaiselle vain minimaalisesti energiaa. Suurin osa voimavaroista kuluu itsetarkkailuun ja siihen, että jotenkin selviää tilanteesta.”

Myös opiskelijoiden oma nuoruus vaikuttaa häiritsevän joissakin tilanteissa:

Miia: Mä olin huomattavasti nuorempi kuin mun asiakkaat. Et joitain tilanteita oli semmosia, et tuli tunne, et ne ajattelee, et tuokin nuori tyttö, mikä toikin kuvittelee olevansa.

Mikko: Ja kun mä pölähdin siihen paikalle niin sen kaverin naamasta näki, et mikä toi kossi on, ja tuli tunne, et pitäskö tässä olla raavaamman tai elämää kokeneemman näkönen, et sais jonkun viestin perille.

Opiskelijat liittävät puheessaan sosiaalityöntekijän ansioksi elämäkokemuksen. Elämäkokemuksen ajatellaan helpottavan ihmissuhdetyöntekijän uskottavuutta. Kokemuksen tuomaa uskottavuutta kaivataan ennen muuta suhteessa asiakasiin; nuoren vihreän auttajan osaan liitetään kokemattomuuden kipu.

Kentän ohjaajalla on merkittävä rooli alkuun auttamisessa ja käytännön jakson onnistumisessa. Ehkä tästä syystä varsin monien opiskelijoiden kiihkeimmät negatiiviset tunteet liittyvät kentän ohjaajaan.

Miia: Se, että ei tiedä yhtään mistään yhtään mitään ja on pakko kysyä jotain ihan yksinkertasiakin ja kun kysy jotain niin ei saanu kunnan vastauksia. Se jotenkin masensi ihan hirveesti. Sen takia oli vähän huono olo sen harjoittelun jälkeen ja kävi jopa alan vaihto mielessä siinä jossain vaiheessa.

Mikko: Mulla meni sukset pahasti ristiin sen ohjaajan kanssa. Mietin sitä että nyt tää harjoittelu menee aivan käsille. Pikkusen siitä jäi ittelle sellanen paha maku...et mä en muista, mä en oo ikinä kenellekään ihmiselle jostain niin älyttömän paljon suuttunu kun sille suutuin. Ja mua suututti sitten se että mua suututti.

Päivi: Et se oli aino, sille ohjaajalle mä suutuin.

Asko: Mulle jäi hampaankoloon se viimeinen päivä, et otin vastaan seitsemän asiakasta ja ajattelin, että itsekö täällä pitää vielä alkaa itsestään tekemään arviota harjoittelijana. Et mun ohjaajalla ei ollu siihen aikaa. Silmä oli niin kiireistä...et jos ei niinku harjoittelun lopussa saa palautetta tekemisistään niin se jää kyllä auki.

Kenttätöön ohjaajaan kohdistuva paha maku ja jopa raivoksi yltyvä tunnelataus kielii suhteen tärkeydestä, opiskelijan alisteisesta asemasta ja koetuista pettymyksistä. Opiskelijat ovat riippuvaisia käytännön ohjaajastaan. Odotus on, että käytännön ohjaaja rohkaisee opiskelijaa hienovaraisesti kasvattamaan kompetenssiaan. Valitettavan monet opiskelijat ovat joutuneet pettymään odotuksissaan; vain kaksi keskusteluun osallistunutta opiskelijaa tuo esiin kentän ohjaussuhteensa toimineen erinomaisesti. Käytännön ohjaajan ja opiskelijan suhde on niin hyvässä kuin pahassa keskeinen oppimisprosessin konteksti, joka peilaa myös oman alan ammattikulttuuria ja tarjoaa identiteetin rakennusaineita alaa opiskelevalle. Suuttuneen ohjattavan identiteetti viestii täyttymättä jääneistä opiskelijan tuen ja ohjauksen tarpeista.

## **Elämän nurja puoli ja tunteiden tilat**

Sosiaalityötä tehdään monenlaisissa organisaatioissa: sairaaloissa, vankiloissa, lastenkodeissa, sosiaalitoimistoissa, kouluissa, perheneuvoloissa, A-klinikoilla jne. Osa käytännön opiskelun organisaatioista määrittyy keskustelussa tunneorganisaatioiksi, osa taas kuvataan vähemmän tunnelatautuneiksi. Lastensuojelutyön organisaatioita ja terapeuttisia organisaatioita pidetään yleisesti ”syvien tunteiden” työssijana, joissa ihmiselämän nurja puoli ja järkyttävät asiakastilanteet saattavat hypätä vasten kasvoja:

Varsinkin siinä alkuvaiheessa tuntu, että mä en ikinä pysty tekemään tätä työtä, tämä on ihan kamalaa. Et en tiedä pystynkö mä edes luettelemaan niitä juttuja, koska ne tuntui tosi raaoilta, mitä tuli suoraan eteen. Ne oli

ihan hirveitä. Et mä ajattelin, et en mä voi ottaa vastaan tätä kaikkea kamalaa. Et esimerkiksi se et sä kohtaat ihmisen, joka on 90%:n todennäköisyydellä käyttänyt seksuaalisesti hyväkseen omaa lastaan, mut ei myönnä sitä. Et siinä on tosi vaikeeta vaan olla ihan neutraali... Ne jutut tuntu niin pahalta! Ne oli hirveempiä kuin telkkarissa, koska ne oli oikeita. Niin uskomattomia, että niinkun sitä ei uskois vieläkään.

Vaikka mediäväkivalta on meille kaikille tuttuakin tutumpaa, havahduttaa väkivalta esimerkiksi otteen opiskelijan aivan eri tavalla kasvoista kasvovihin kohdattuna. Onneksi tämän opiskelijan ohjaajasuhde mahdollistaa tunteiden reflektoinnin ja siten tukee hänen käytännön opiskeluaan. Järkyttyneen auttajan identiteetti ei jää ainoaksi ja hallitsevimmaksi lataukseksi.

Sellaiset organisaatiot, joissa tehdään toimeentulotukipainotteista työtä, työtä kuntoutusasioiden parissa tai vanhustyötä, eivät ole opiskelijoiden mukaan niin tunnelautuneita. Niihin liitetään ennen muuta neutraalin ja asiapitoisen aloittelevan auttajan asema.

Et tunteet liittyy organisaation tyyppiin. Sosiaalitoimistossa, toimeentulotuessa, se on se raha joka on mittari. Se määrittää aika paljon sitä missä kentässä liikutaan ja tunteet jää vähän niinkun sivummalle.

Se oli aika paljon semmosta paperilla hoidettavaa hommaa (siellä Kuntoutusyksikössä). Mun ei sitä asiakasta tarvinnut välttämättä nähdäkään, kunhan tapasin puhelimesta.

Kuitenkin ”tunneköyhiksi” määrittyvistä organisaatioistakin otetaan keskustelussa esille tilanteita, joissa asiakaskohtaamiseen liittyy opiskelijan kuvauksen mukaan tunteita. Silti organisaatiotyyppi ikäänkuin legitimoit tunteiden ohittamisen asiaan kuulumattomana ilmiönä.

Sinne (sosiaalitoimistoon) tuli väkivaltarikollinen, joka on istunut ihmisten taposta aikaisemmin ja poliisin tapon yrityksestä ja huumorikokseista, se sattuu vapautumaan vankilasta ja tuli sinne, niin kyllä siinä vähän aikaa mietti että hetkonen! Tämän tiedon kun näki etukäteen paperista. Ei siinä hirveesti ruven-

nu... Se oli suurinpiirtein et mitkä asiat siihen toimeentulotukiasiaan liittyy niin ne käsiteltiin siinä.

Väkivaltarikoksista tuomittu miesasiakas aiheuttaa ohikiitävää pelkoa auttaja-opiskelijassa. Hän kuitenkin ottaa etäisyyttä ja säätelee tunteitaan sosiaalitoimisto-organisaatioon kuulumattomina asioina. Riikonen ja Smith (1998, 139) ehdottavat, ettei ”kylmää rationaalisuutta” tulisi ymmärtää tunteettomuuden synonyymiksi. Kyse on vain yhdenlaisesta emotionaalisesta suhteesta. Keskeistä siinä on juuri sosiaalisen välimatkan ylläpitäminen (mt.), mikä voi olla myös tärkeä työssä jaksamisen ja selviämisen keino. Tässä mielessä tunteet eivät ole koskaan vääriä. Erilaisiin tunteisiin vain liittyy erilaisia kokemuksia toiminnan mahdollisuuksista.

Opiskelijoiden keskustelussa organisaatioiden tehtäväkuva normittaa jollakin tavalla ihmissuhdetyössä mahdollisia tunteita. Virastomaiseen etuuskäsittelyyn tunteet eivät mahdu, kun taas psykososiaaliseen ihmissuhdetyöhön ne kuuluvat luontaisemmin. Rahaan ja taloudellisiin etuuksiin liittyvä työ vaikuttaa rajoittavan opiskelijoiden mahdollisuuksia paneutua muuhun psykososiaaliseen työhön, johon tunteetkin sisältyvät. Noviiisien kohdalla kyse voi olla yksinkertaisesti etuisuusnormien ja niihin liittyvien käytäntöjen opetteluasettumisesta etusijalle ihmissuhdetyön kustannuksella. Tosin tunteiden etäännyttäminen näyttäisi liittyvän myös auttamistyön organisaatioiden väliseen työnjakoon:

Sinne sosiaalitoimistoon tuli sellanen kaveri, joka oli ollut asiakkaana aikaisemminkin mun harjottelun aikana, ni oli sairaalasta tullut soitto, että hän oli niinku yrittänyt itsemurhaa ja vähän muutakin tietoa siinä sitten tuli. Mä juttelin mun ohjaajan kanssa et mitä tässä nyt tehdään. Täytyy vaan tsekata et onko sillä (asiakkaalla) joku toive hoitojärjestelyissä. Et tää (sosiaalitoimisto) ei oo mikään mielenterveystoimisto tai mikään kriisipiste. Et niinkun käsitteellään asiat sen mukaan. Täytyy muistaa et sä oot tekemässä ensisijassa taloudellisiin ongelmiin liittyvää hommaa, toimeentulotukee. Sit jos on jotain muuta niin ohjata vaan sit sellaseen paikkaan mistä saa

apua. Et se oli mulle sellanen vapauttava juttu, et karis niinku se et ei mun tässä mitään ihmeitä tarvi yrittää.

## **Ammattilaisen yksilölliset ja hallitut tunteet**

Tunteista puhuessaan opiskelijat viittaavat toistuvasti ammatillisuus-ajatteluun, joka vaikuttaa normittavan ammatissa sallittuja ja kiellettyjä tunteita.

Koitin olla neutraali... et jotenki se liittyy tuohon ammatillisuuteenkin, et jos vaikka tuntee vihaa, et antaako vihalle vallan.

Ammattilaisen rooliin kuuluu myös vastaanottaa esimerkiksi asiakkaan vihaa siitä henkilökohtaisesti loukkaantumatta. Se kuuluu työnkuvaan.

Työntekijänä edustat sitä työyhteisöä ja työpaikkaa. Et jotenkin sen kanssa saa olla tarkkana, että miten suuttuu ja kenelle mistäkin asiasta.

Sosiaalityöntekijän tulee kyetä hillitsemään itsensä. Se on mun mielestä tärkeä taito.

Opiskelijoiden puheista kuultaa läpi perinteinen ammatillisuus-ajattelu, joka näyttää säätelevän ihmissuhdetyöntekijöiden tunteita yleisemminkin (Forsberg 1996; 2001; Petrelius 2002, 191–193). Tämä (psykodynaaminen) puhetapa tunteisiin pohjaa – hieman kärjistäen – ajatukseksi, että tunteet ovat yksilöllisiä ja niiden juuret ovat yksilön varhaisissa kokemuksissa, jotka nykytilanne saattaa herättää henkiin. Ihmissuhdetyöntekijän tulee kyetä säätelemään tunteitaan itseään tiedostamalla. Itsen tietoiseksi tulemisessa voidaan tarvittaessa hyväksikäyttää jopa terapiaa. Tavoite on, että ammattityöntekijä kykenee pitämään omat (häiritsevät) tunteet taka-alalla ja järjen kontrollissa. Asiakaskohtaisissa työntekijän tulee olla neutraali. (ks. esim. Grossman ym. 1990, 24.)

Tunteiden sulkeistamisella ja hallitun ammattilaisen kasvattamisella on pitkä historia työelämässä ylipäättäänkin. Kaj Ilmonen on esimerkiksi todennut, että weberiläinen ideaalituypinen työorganisaatio on riisuttu rakkauden, vihan ja

muiden henkilökohtaisina pidettyjen ”irrationaalisten tunne-elementtien” jäljistä. (Ilmonen 1999, 303-304.) Myös modernin sosiaalityön sanotaan painottuneen vähitellen esimodernista partikulaarisesta tunne- ja kokemustiedosta objektiiviseen ja järkipäiseen asiantuntijatietoon pohjautuvaksi työksi (Satka 1995).

Ammattiaan harjoittelevat sosiaalityön opiskelijat tuovat esiin käytännön toimintaan liittyviä tunteita, mutta perinteinen ammatillisuus-ajattelu vaatii tunteet kuriin. Sen sisältämä neutraali ammattilainen on ikäänkuin valmis ja viimeistely – standardipersoona. Ajatus voi muodostua esteeksi noviisin kasvulle ja aloittelijan osaan väistämättä liittyville (sosiaalisille) epävarmuuden tunteille. Se voi johtaa epävarmuuden torjuntaan sen hyväksymisen sijaan. Kuilu aloitteluvan ja itseään etsivän opiskelijan ja valmiin normin välillä voi kasvaa niin suureksi, että ainoa vaihtoehto on kieltää persoonallisuus tai ainakin sysätä se taka-alalle. Jotakin tällaista on luettavissa seuraavasta opiskelijan pohdinnasta:

Se on musta vaikeeta et missä menee ne rajat, että miten menee tieto, taito ja persoonallisuus yksin työssä. Tähän liittyy se, miten ne tunteet ottaa mukaan siihen työskentelyyn. En mä voi sillä tavalla sanoa olevani joko täys ammattilainen tai sit inhimillinen sosiaalityöntekijä. Et ehkä sitten kun tulee enemmän työkokemusta niin osaa vastata et mikä on se oman persoonan paikka.

Esimerkin opiskelija sijoittaa tunteet jonnekin henkilökohtaisen alueelle, joka on erillään työssä suoriutumisen kannalta ensisijaisemmista tiedosta ja taidoista. Tunteiden taka-alalla pitäminen voi tietysti olla ymmärrettävä selviytymisen keino monentasoisista teknistä, käytännöllistä ja faktista osaamista vaativissa ensimmäisissä käytännön työn opetteluissa. Rajojen rikkominen ja eri alueiden vuoropuhelu vaikuttaisi mahdolliselta vasta ammatillisen rutiinin kartuttua. Tosin ”valmis ammattilainen” saattaa opiskelijan silmissä näyttää jo suorastaan ”tunteettomalta”:

Loppujen lopuksi kyllä kai meitä enemmän tunteet liikuttaa kuin noita konkareita. Jos on kolkytä vuotta ollu sossuna niin ei sillon enää liikuta mikään muu kuin hissi! Mut et



totta puhuen kyllä mä arvostan noita kokeneita sosiaalityöntekijöitä, jotka pystyy ne tilanteet käsittelemään et vaik ois minkälainen asiakas tai vaikka suurinpiirtein joku yleinen syyttäjä niin ei ne toiseksikaan jää. Kyllä mä arvostan semmosta ammattitaitoa.

Kokeneen ammattilaisen tunnuspiirteeksi hahmottuu tunteiden hallitseminen. Aloittelevan ihmissuhdetyöntekijän epävarmuuden tunteet ovat kuin kielletty vastakuva vahvuuden tunteille nojaavan neutraalin osaajan ihanteen rinnalla. Voi kuitenkin ounastella, että epävarmuus ja vahvuus edellyttävät toisiaan. Noviiisien epävarmuuden tunteet ovat osa ammattilaiseksi kehittymistä ja niiden kätkeminen saattaa estää tärkeiden oppimiskokemusten prosessointia.

### **Kohti toiminnallisempaa tunnekäsitystä**

Opiskelijoiden puhumat tunteet näyttävät – ei vain yksilöllisiltä – vaan myös sosiaalisesti säädellyiltä ja jaetuilta, ihmissuhdetyöhön sosiaalistuvan opiskelijan huomion arvoisiksi identiteetin rakentamisprosessin osiksi. Sosiaalityön opiskelijoiden tunnettyö muistuttaa hallitsevasti opettajaksi ja lääkäriksi opiskelevien harjoitteluunsa liittämiä tunnekuvausainakin siinä mielessä, että omaa epävarmuutta ei halua näyttää. Tämän taustalla on neutraalin ja järkipärisen osaajan ammattikuva. Järkikeskeinen ammattilaisuus pitää tunteilua helposti vastakohtanaan: osaamattomuutena ja kyvyttömyytenä. Osaamattomuus ja kyvyttömyys ovat häpeällisiä – ja tältä pohjalta sitä ovat tunteetkin.

Tunteiden mieltäminen yksilöllisiksi on alleviivannut niiden henkilökohtaisuutta. Tästä syystä myöskään kouluttajat eivät ole halunneet puuttua yksityiseksi mielletylle alueelle. Osin samasta syystä lienee näkemys oppimisesta dynaamisena tunteisiinkin liittyvänä ilmiönä toistaiseksi kehittämättä (vrt. Varila 1999, 142). Amerikkalainen sosiaalityön käytännön opettaja Bart Grossman kollegoineen (1990, 25) pitää tunteiden huomiotta jättämistä sosiaalityön käytännön opetuksessa vakavana puutteena. Nämä käytännön

opettajat pitävät tärkeänä ensinnäkin tunteiden normalisointia oppimisen osaksi. Toisekseen he painottavat opiskelijoiden valmentamista emotionaalisesti latautuneisiin asiakastilanteisiin. Tällaisia ovat esimerkiksi asiakastilanteet, jotka ovat tuntemattomia ja siksi pelottavia ja joissa tuska tai kuolema ovat jollakin tavalla läsnä. Kolmanneksi he kannustavat niin henkilökohtaisen kuin kentän ja yliopiston ohjaajien resurssien hyväksikäyttämiseen tunteiden reflektoinnissa. (mt., 26–28.) Esimerkiksi uudemmassa lääkärinkoulutuksessa on alettu pitää riittämättömänä toiminnan tapaa, jossa lääkäri keskittyy järkkymättömän levollisena vain bio-medikaaliseen tietämiseen. Sen oheen kaivataan vähintäänkin myötätuntoisuutta, jota pidetään ainakin jossain määrin mahdollisena opetella. (esim. Bayne 2000; ks. myös Hiltunen 1997.) Yleisesti on todettu tällaisten oppimisprosessien edellyttävän sallivuuden ja luottamuksellisuuden ilmapiiriä.

Sosiaalisuutta ja toiminnallisuutta korostavien uudempien tunnekäsitysten näkökulmasta tunteet on mahdollista nähdä auttamistyötä harjoittelevan opiskelijan asemoimista ja suuntaamista orientoivana välineenä. Tällöin tunteet voi nähdä normaaleiksi ja hyödyllisiksi oppimisprosessin osiksi. Opiskelijoiden tunnettyö liittyy ammatin kasvamisen prosessiin ja sen avaaminen voi olla hyödyllistä paitsi heille itselleen myös muille aloittelijan rooliin joutuville. Tunteet voi nähdä osaksi ammattilaiseksi oppimisen prosessia. Yhtä paljon kuin yksilöllisiä ne ovat myös sosiaalisia, jaettuina, ja niiden funktio on ammattityön oppiminen käytännössä. Sitä paitsi esimerkiksi huolestuneisuuden tunne on välttämätön edellytys työn tekemiseksi vaikkapa lastensuojelussa siitakin huolimatta, että se näyttää olevan yhteiskunnallisesti ehdollinen. Erilaisissa yhteiskunnissa auttamistyöntekijöiden huolestuneisuuden tunne kohdistuu erilaisiin asioihin (Cooper 1999). Siksi tunteiden yksilöllistäminen ei ole riittävä näkökulma selittämään ihmissuhdeammattien ja tunteiden suhdetta.

Tunteiden yksipuolinen psykologisointi kaippaa rinnalleen myös sosiaalisempia näkökulmia. Esimerkiksi aineistoni opiskelijoiden kiukun ja raiwon, joka suuntautui kenttätöy ohjaajaan, voisi

yksilöllisen projektion sijaan nähdä perusteltuna toiminnallisena vaatimuksena: kenttäopetukseen tulee satsata. Tästä näkökulmasta Tampereen yliopiston sosiaalityön käytännön opiskelun tavoitteet, jotka uudistettiin aineistoni opiskelijoiden kenttäkokemusten jälkeen, sekä käyttöön otettu Mentor-koulutus ovat varmasti paikallaan. Mentor-koulutus tähtää seniorityöntekijöiden tuen, ohjauksen ja palautteen takaamiseen aloitteleville kollegoille.

Ihmissuhdeammattiin kasvamista ja oppimista ei voi samaistaa yksipuolisesti järkipäraseen professionaaliseen ammattitaitoon. Erilaisiin toiminnallisiin tilanteisiin liittyvän tunnepuheen reflektointi voi tehdä tilaa uudentalaiselle, ammatissa kehittymisen kannalta tärkeälle tiedolle. Varilan (1999, 144) sanoin kyse voisi olla mahdollisuuksien tarjoamisesta opiskelijoille ”tunnekokemusten sanallistamiseen, käsitteelliseen hienojakoistamiseen ja vertailuun”. Kyse ei ole kuitenkaan järkipärasyyden vastakohtasta, vaan sosiaalisten suhtautumistapojen reflektoinnista, missä tunne ja järki yhdistyvät. Tarkastelemassani opiskelijoiden ryhmäkeskustelussa opiskelijat positioivat itsensä tunnepuheen kautta erilaisiin käytännön opiskelijan identiteetteihin. Ainakin neutraalin ammattilaisen, rationaalisen toimijan, turhautuneen, väsyneen ja masentuneen opiskelijan, suuttuneen harjoittelijan ja kauhistuneen auttajan identiteetit on mahdollista löytää ryhmäkeskustelusta. Ne kaikki tarjoavat oman tilansidonnaisen viestinsä ihmissuhdeammattilaisen kasvun ja kehityksen suureen kertomukseen.

## Kirjallisuus

- AIKUISKASVATUS 4/2000. Oppiminen ja työ.
- ALARMO, Antti-Jussi & Huvila, Pasi Juhani (2000) *Harjoittelijan kokemuksia opetusharjoittelusta*. Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto, Opettajankoulutuslaitos. Löytyy osoitteesta: <http://docuweb.jyu.fi>
- ARMON-JONES, Claire (1986) The Thesis of Constructionism. Teoksessa Harré, Rom (ed.) (1986) *The Social Construction of Emotions*, Oxford & New York: Blackwell.
- BAKER, P. & Yoels, W. & Clair, J. (1996) Emotional Expression During Medical encounters: Social Disease and the Medical Gaze. Teoksessa James, Veronica & Gabe, Jonathan (eds.) *Health and the Sociology of Emotions*. Oxford & Cambridge: Blackwell.
- BAYNE, Ronald (2000) Learning to Act Like a Doctor. *Canadian Medical Association Journal* 5 (163), 579–581.
- CLOW Charlotte (1997) Managing Endings in Practice Teaching. Teoksessa Lawson Hilary (toim.) (1997) *Practice Teaching – Changing Social Work*. London & Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.
- COOPER, Andrew (1999) Anxiety and Child Protection Work in Two National Systems. Teoksessa Chamberlayne, Prue & Cooper, Andrew & Freeman, Richard & Rustin, Michael (toim.) *Welfare and Culture in Europe. Towards a New Paradigm in Social Policy*. London & Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.
- CRAIB, Ian (1995) Some Comments on the Sociology of the Emotions. *Sociology* 1 (29), 151–158.
- CRAWFORD, June & Kippax, Susan & Onyx, Jenny & Gault, Una & Benton, Pam (1992) *Emotion and Gender*, London & Newbury Park & New Delhi: Sage.
- DUNCOMBE, Jean & Marsden, Dennis (1999) Love and Intimacy: The Gender Division of Emotion and ‘Emotion Work’: A Neglected Aspect of Sociological Discussion of Heterosexual Relationships. Teoksessa Allan, Graham (ed.) *The Sociology of the Family*. Oxford: Blackwell.
- EGERTON, M. (1995) Emotions and Discursive Norms. In Harré, Rom & Stearns, Peter (eds.) (1995) *Discursive Psychology in Practice*. London ym.: Sage.
- FORSBERG, Hannele (1996) Mikä on tietoa lastensuojelussa? Nonverbaalisen tunnetiedon verbalisointiharjoitus. *Janus* 4 (4) 1996, 381–394.
- FORSBERG, Hannele (2001) ”Palaverin päätyttyä pihisimme vihasta” – Väkiältä, auttajat ja kirjoitetut tunteet. *Janus* (9) 1, 3–21.
- GERGEN, Kenneth J. (1994) *Realities and Relationships. Soundings in Social Construction*. Cambridge ym.: Harvard Univ. Press.
- GROSSMAN, Bart & Levine-Jordano, Nancy & Shearer, Paul (1990) Working with Students’ Emotional Reactions in the Field: An Educational Framework. *The Clinical Supervisor*, Vol 8 (1), 23–39.
- GUBRIUM, Jaber F. (1992) *Out of Control. Family Therapy and Domestic Disorder*. Newbury Park & London & New Delhi: Sage.
- HARRÉ, Rom (ed.) (1986) *The Social Construction of Emotions*, Oxford & New York: Blackwell.
- HARRÉ, Rom & Parrott, Gerrod W. (eds.) (1996) *The Emotions. Social, Cultural and Biological Dimensions*. London: Sage.
- HARRÉ, Rom & Stearns, Peter (eds.) (1995) *Discursive Psychology in Practice*, London: Sage.
- HILTUNEN, Aiska (1997) Tunteella. *Aikuiskoulutuksen maailma* 6, 28–29.
- HOCHSCHILD, Arlie R. (1983) *The Managed Heart. Commercialization of Human Feeling*, Berkeley & Los Angeles & London: University of California Press.
- HÄNNINEN, Jorma (1997) Lähtö ja kotiinpaluu: sosiaalityön käytännöt II. Teoksessa Satka, Mirja (toim.) (1997) *Sosiaalityön tulevaisuutta rakentamassa. Artikkeleita sosiaalityön opetuksen uudistamisesta*. Jyväskylän yliopiston yhteiskuntapolitiikan työpapereita no. 101. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.
- ILMONEN, Kaj (1999) Työelämä ja tunteet. Teoksessa

- Näre, Sari (toim.) *Tunteiden sosiologiaa II. Historiaa ja säätelyä*. Helsinki: SKS.
- JAMES, Veronica & Gabe, Jonathan (1996) *Connecting Emotions and Health* (1996) Teoksessa James, Veronica & Gabe, Jonathan (eds.) (1996) *Health and the Sociology of Emotions*. Oxford & Cambridge: Blackwell.
- KEMPER, T. (1981) Social Constructionist and Positivist Approaches to the Sociology of Emotions. *American Journal of Sociology*, 87, 337-362.
- MILLER, Gale & de Shazer, Steve (1998) *Doing Emotions*. The Language of Feeling in Solution-Focused Brief Therapy, Manuscript.
- NIINILUOTO, Ilkka & Räikkä, J. (toim.) (1996) *Tunteet*. Helsinki: Yliopistopaino.
- NYKYRI, Tuija (1998) *Naisen viha*. Jyväskylä: SoPhi.
- NÄRE, Sari (1999) Sukupuolten tunnekulttuuri ja julkisuuden intimitisoituminen. Teoksessa Näre, Sari (toim.) *Tunteiden sosiologiaa I. Elämyksiä ja läheisyyttä*. Helsinki: SKS.
- NÄRE, Sari (1999) (toim.) *Tunteiden sosiologiaa I. Elämyksiä ja läheisyyttä*. Helsinki: SKS.
- NÄRE, Sari (1999) (toim.) *Tunteiden sosiologiaa II Historiaa ja säätelyä*. Helsinki: SKS.
- PARKINSON, Brian (1996) Emotions are social. *British Journal of Psychology* 89 (4), 663-684.
- PETRELIUS, Päivi (2002) Sosiaalityöntekijänaiset – marginalisoituja toimijoita työelämässä? Teoksessa Juhila, Kirsi & Forsberg, Hannele & Roivainen, Irene (toim.) *Marginaalit ja sosiaalityö*. Jyväskylä: Sophi.
- RIIKONEN, Eero & Smith, Madan Gregory (1998) *Inspiraatio ja asiakastyö*. Tampere: Vastapaino.
- SATKA, Mirja (1995) *Making Social Citizenship. Conceptual practices from the Finnish Poor Law to professional social work*. Publications of Social and Political Sciences and Philosophy. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- SIHVOLA, Juha (1999) Antiikin tunneteoriat nykyajattelun lähtökohtana. Teoksessa Näre, Sari (toim.) *Tunteiden sosiologiaa II. Historiaa ja säätelyä*. Helsinki: SKS.
- STEARNS, Peter (1995) Emotion. In Harré, Rom & Stearns, Peter (eds.) (1995) *Discursive Psychology in Practice*, London: Sage.
- TAKALA, Jukka-Pekka (1999) Häpeästä ja moraalitunteista rikosten sovitellussa. Teoksessa Näre, Sari (toim.) *Tunteiden sosiologiaa II. Historiaa ja säätelyä*. Helsinki: SKS.
- VARILA, Juha (1999) *Tunteet ja aikuisdidaktiikka. Tunteiden aikuisdidaktisen merkityksen teoreettinen ja empiirinen jäljitys*. Joensuun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia n:o 74. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- WHALEN, Jack & Zimmerman, Don H. (1998) Observations on the Display and Management of Emotion in Naturally Occurring Activities: the Case of Hysteria in Calls to 9-1-9. *Social Psychology Quarterly* 61:2, 141-159.

nön opiskeluun, mikä on myös tässä ensisijaisen kiinnostukseni kohteena, vaikka käytänkin välillä käytännöllisistä syistä myös harjoittelu-termiä.

**2** Sosiologisesti orientoituneen tunteiden tutkimuksen historia on lyhyt, joskin erilainen eri maissa. Brittiläiset Veronica James ja Jonathan Gabe (1996) kiteyttävät historiaa seuraavasti: Vielä vuonna 1990 esimerkiksi Oakley katsoi tunteiden sosiologisen tutkimuksen puuttuvan lähes kokonaan Britanniasta. Samaan aikaan Kemper hahmotteli sosiologisen tunteiden tutkimuksen alkaneen Amerikassa jo 1970-luvun puolivälissä. Sosiaalinen konstruktionismi on ollut herätteiden antaja myös sosiologiseen puolivälissä. Sosiaalinen konstruktionismi on ollut herätteiden antaja myös sosiologiseen tunnekeskusteluun. Edellä mainitun Kemperin vuonna 1981 julkaisema artikkeli ”Social Constructionist and Positivist Approaches to the Sociology of Emotions” nostatti kiihvasta keskustelua tunteiden tutkimisen mahdollisuuksista. Artikkelissaan amerikkalainen Kemper taisteli bio-fysiologisen näkökulman puolesta tunteiden tutkimisessa. Myös brittiläinen Craib (1995) yli kymmenen vuotta myöhemmin julkaisi konstruktionismikriittisen artikkelinsa, myös se sai aikaan vilkasta keskustelua. Craib argumentoi psykoanalyttisestä näkökulmasta käsin ja varoitti konstruktionistisen otteen vaarasta kapeuttaa käsityksiämme tunteista ja otteen kyvyttömyydestä tavoittaa tunteiden syvällisempää merkitystä (ks. Craib & Gabe 1996, 2-4.) Näiden kahden keskustelun välisenä aikana kiinnostus ruumiillisuuden tutkimiseen on nostattanut uusia ulottuvuuksia tunnekeskusteluun (Suomessa esim. Nykyri 1998). Samantyyppisiä äänenpainoja voi havaita virinnee myös Suomessa tunteiden (sosiologisen) tutkimuksen uuden aallon myötä. Kiinnostus ruumiillisuuden tutkimiseen on tuonut uusia ulottuvuuksia keskusteluun (Suomessa esim. Nykyri 1998). Ensimmäinen suomalainen tunteiden sosiologiaa valottava teospari (Näre 1999 a ja b) ilmestyi pari vuotta sitten.

**3** Aiemmin ilmestyneitä artikkeleita ovat: Forsberg, Hannele (1996) Mikä on tietoa lastensuojelussa? Nonverbaalisen tunnetiedon verbalisointiharjoitus. *Janus* (4) 4, 381-394; Forsberg, Hannele (1999) Speaking of Emotions in Child Protection Work. In Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Pösö, Tarja (eds.) *Constructing Social Work Practices*. Avebury: Ashgate ja Forsberg, Hannele (2001) ”Palaverin päätyttyä pihisimme vihasta” – Väkiältä, auttajat ja kirjoitetut tunteet. Artikkelit Januksessa, Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehdessä (9) 1, 3-21.

Artikkeli saapui toimitukseen 1.3.2001. Se hyväksyttiin julkaistavaksi toimituskunnan kokouksessa 5.6.2002.

## Viitteet

**1** Tampereen yliopiston sosiaalityön koulutuksessa tehdään ero käytännön opetukseen ja harjoitteluun. Ensimmäisellä viitataan ohjattuun käytän-